

Kreutzer Andrea
Bemutatkozik a
Hadtörténeti Intézet és Múzeum

A Hadtörténeti Múzeum Könyvgyűjteménye a múzeum alapításakor, 1918-ban jött létre. A múzeum törzsanyagával együtt költözött az Országos Levéltár mai épületéből 1921-ben az Üllői úti Mária Terézia laktanyába, majd onnan 1929-ben a volt Nándorkaszárnyába, jelenlegi helyére.

Az alapítástól kezdve gyűjtöttek könyveket, újságokat, nyomtatványokat, kéziratokat. Az akkori célkitűzés szerint: *„Könyvtárunk gyűjtési és vásárlási területe kettős irányú. Elsősorban az intézet tudományos működéséhez szükséges kézikönyvtár kiépítése: tehát kézikönyvek, repertóriumok, lexikographia, viselet, történelmi fegyverismeret [...] gyűjtés, múzeumi ismeretek, katalógus- és árjegyzék-gyűjtemény, aukció-katalógusok, külföldi rokonintézmények kiadványai, helytörténet, a katonai tudományok történelmileg nevezetes irodalma [...] gyűjtése. E gyakorlati szemponton kívül gyűjtjük a Militaria Hungarica bármily tipográfiai technikával előállított, bármilyen értékű, tárgyú, idejű objektumait, vagyis a) magyar katonai írók irodalmi termékeit a legkorábbi időktől s bármely nyelven; b) a magyar katonai művelődéstörténetre vonatkozó magyar és külföldi irodalmat; c) a magyar hadtörténelem bármely tényét bármely időben, helyen, nyelven megjelent reprezentáló bármilyen nyomtatványt [...]. Ezeknek egy részét, melyek külső megjelenésükkel esetleg a hozzájuk fűződő pedagógiai, művészi, kegyeleti stb. értékekkel erre alkalmasaknak bizonyulnak, nem a könyvtárban, hanem a múzeumi tárlókban helyezzük el.”* (Bevilaqua Béla, 1926.)

A múzeumi könyvtár mostani feladata és gyűjtőköre az első (a múzeumi munkához szükséges kézi- és szakkönyvtár) és utolsó (kiállítási anyag) szempontot illetően alapvetően nem változott azóta sem, az országos feladatkörű tudományos szakkönyvtár (Militaria Hungarica-gyűjtés, katonai kötelempéldányok stb.)

feladatait az 1953-ban Hadtudományi Szakkönyvtár, legutóbb (1996) pedig Hadtörténeti Könyvtár elnevezést nyert Honvéd Központi Könyvtár látja el. A gyűjtőköri megosztás szerint az általános hadtudományi, hadtörténeti dokumentumokat és a szabályzatokat ott őrzik, a gyűjteményeinkhez kapcsolódó haditechnikai irodalom, a történeti segédtudományok, múzeumi kiadványok pedig nálunk lelhetők fel. Hasonlóképp mi kezdtük el gyarapítani a CD-ROM-okat (az előbb-utóbb megvalósuló helyi számítógépes hálózatban bízva).

A könyvtár magját több anyagrész alkotta. Az első világháború alatt a Honvédelmi Minisztérium I/a. osztályának levéltári csoportja végezte a hadirelikviák gyűjtését (mind a saját, mind a hadizsákmányból származó anyagokét). Ez képezte az 1918-ban megalakított Magyar Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum alapját. Az 1918-as margitszigeti hadikiállítás anyagát is a múzeumba mentették be 1919-ben.

A háború után megszűnő alakulatok muzeális emlékei szintén idekerültek. Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után a közös szellemi tulajdon elve alapján a bécsi Heeresmuseum¹ és a Kriegsarchiv² anyagából a magyar Hadtörténelmi Múzeumnak átadott tárgyak között is szerepelnek könyvek, bár meglepően kis számban.

A két háború között kiterjedt intézményi és személyes kapcsolatok révén (elsősorban Aggházy Kamilnak, a múzeum alapítójának és későbbi igazgatójának köszönhetően) igen gazdag anyag gyűlt össze, részben vásárlás, részben ajándék- és tiszteletpéldányok útján, mind kül-, mind belföldi dokumentumokból. Mindkét háború alatt folytattak aktív gyűjtést a hadműveleti területeken is.

¹ Hadtörténeti Múzeum

² Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv = a Bécsi Állami Levéltár Hadi Levéltára

1945 után az Elhagyott Javak Kormánybiztossága több gyűjtemény kallódó maradványaiból juttatott a múzeumnak (pl. intézményünk nagy támogatójának, József főhercegnek az alcúti könyvtárából is őrzünk néhány kötetet). A felszámolt katonai intézetek (Ludovika, hadapródiskolák, katonai al- és főreáliskolák, tiszti kaszinó stb.) könyvanyagának egy részét hasonlóképpen hozzánk szállították.

A gyűjtemény feldolgozása 1925–26-ban kezdődött el. 1925-ben a numizmatiként ismert dr. Karny Rezső, egykori pénzügyminisztériumi főtanácsos volt a Hadimúzeum Egyesület lelkes tagjaként a könyvtár önkéntes gondozója (Éremtárunk felállítása is neki köszönhető). 1926-tól hosszú időn keresztül a kiváló művelődéstörténész Bevilaqua Béla (dr. Bevilaqua Borsody Béla) volt az anyag szakavatott gondnoka. Szintén a Hadimúzeum Egyesület tagjai közül került ki az a Görgey Aladár is (Görgei Artúr unokaöccse), aki a harmincas évek második felétől haláláig, 1945-ig volt a múzeum könyvtárosa – ekkor már létezett az állománytáblában ilyen elnevezésű státusz.

Az első leltárkönyv tanúsága szerint 1926. május 8-án kezdték el beletározni az évek alatt felgyűlt anyagot, még az Üllői úti Mária Terézia-laktanyában. A múzeum igen széleskörű nemzetközi és hazai kapcsolatainak köszönhetően 1942 végére már mintegy 10 ezres, 1944-ben 14 ezres volt az állomány.

Az ostrom elől 1944-ben az anyag egy részét a többi gyűjteménnyel együtt Doba-Somlóvárra menekítették, innen a következő év végén szállították vissza mindazt, ami megmaradt. Veszteségként 682 leltározott tételt és meghatározhatatlan mennyiségű leltározatlan dokumentumot kell elkönyvelnünk – ez, bár pótolhatatlan, mégis felettébb csekély a múzeum más gyűjteményeit ért károkhöz képest, bár sok „háborús sérült” könyvet is őrzünk.

1945 után folytatták a régi („m. kir.”) leltárkönyveket, 1964-ig 17.258 tételt vettek nyilvántartásba. Az 1964 és 1972 között vezetett „régii” leltárkönyvekben (a háború előtti numerus currens alapján üresen hagyták a fel nem lelt kötetek sorszám szerinti

helyét) az újabban bekerültekkel együtt 19.713 dokumentum található. 1972-től a múzeumi ügyviteli szabályzat ajánlásainak megfelelő nagyság szerinti raktározásra és az ezt tükröző új leltározásra tértek át, átvezetve a régi nyilvántartású anyag egy részét is. Jelenleg a különböző nyilvántartásokban mintegy 100 ezer raktári egység szerepel. Sajnos, az áteltározással a régi raktári rendet is megbontották, így a régi anyag elérhetősége a teljes, új feldolgozásig korlátozott, különös tekintettel a monografikus állományra.

A gyűjtemény kiemelkedő értékei között tartjuk számon régi nyomtatványainkat, katonai névkönyv-gyűjteményünket, kötetes kéziratainkat és kottáinkat, nyomtatott, de kézzel színezett egyenruhakönyveinket a 18–19. századból, 1945 előtti magyar sajtóanyagunkat, különös tekintettel a tábori lapokra, frontújságokra és modern külföldi militaria szakanyagunkat. A gyűjtemény és egyben a múzeum legrégebb darabja (az ásatási leleteken kívül) egy 1400 körüli pergamenkódex (*Missale Romanum*), humanista bejegyzésekkel, 18. századi bőrkötésben, Herzan Ferenc koronabíboros, szombathelyi püspök egykori pompás gyűjteményéből. Kiemelkedő értéket képvisel Albrecht Dürer 1527-ben nyomtatott „*Etliche vnterricht*”-je, a „*Theatrum Europaeum*” 21 kötete (1652–1738) és Luigi Ferdinando Marsigli monumentális, hatkötetes Duna-medence leírása (1726).

Az 1929-es felköltözéstől kezdve mind a mai napig ugyanaz a terem az olvasó és a raktár, körbefutó bútorzata és a galéria az ostromot is komolyabb károsodás nélkül vészelte át. A háború után a berendezést kibővítették, majd 1997-ben restaurálták és kiegészítették. Ekkor került ide Stróbl Alajos Aggházy Kamil-portréjának bronzmásolata is. Ez, a klasszikus teremkönyvtárak mintájára kialakított kutatóterem a múzeum egyetlen helyisége, amely a Hadimúzeum ideköltözése óta változatlan célt szolgál, nagyrészt eredeti berendezéssel (1997 óta Aggházy-terem).

A kezdetektől 1988-ig a múzeumi könyvtárral egy szervezeti egységet alkotott, de önálló nyilvántartásokkal rendelkezik a Plakát- és Aprónyomtatványtár. Jelenleg egy múzeumi osztály

különálló, független részei, akárcsak a Kéziratos Emlékanyaggyűjtemény és a Fotóarchívum, valamint az audiovizuális dokumentumokat kezelő Adattár.

A Könyvgyűjtemény könyvtári nyilvántartási kódja: B 418

Tel.: 3569-522/211; Fax: 3561-575; E-mail: kvgy.htm@dpg.hu

HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM

Institute and Museum of Military History

1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.

* 1250 Budapest, Pf. 7.

☎ (36-1) 356-9522

www.hm-him.hu

A látogathatásról, belépődíjakról, tárlatvezetésről, kiállításokról, rendezvényekről tájékoztatást ad a Közművelődési és Kommunikációs Részleg: ☎ (36-1) 356-9586

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum egységei:

1. Hadtörténeti Múzeum

Museum of Military History

* 1014 Budapest, Tóth Árpád sétány 40.

☎ (36-1) 356-9522; 356-9370; 3561-575

A Hadtörténeti Múzeum (régén: „Hadimúzeum” vagy Hadtörténelmi Múzeum) országos hatáskörű, tudományos és közművelődési feladatokat végző közgyűjtemény, a magyar és a magyar vonatkozású hadtörténelmi tárgyak, dokumentumok (militaria) gyűjtő-, őrző-, feldolgozó-, kutató- és kiállítóhelye. Létrehozásának terve a 19. század második felében – kisebb-nagyobb szünetekkel—állandóan napirenden volt. Megalapítására – a Hadtörténelmi Levéltárral közös szervezetben – 1918. november 16-án került sor. A múzeum tényleges megszületését Aggházy Kamil (1882–1954) százados, későbbi igazgató (1928–1938) áldozatos munkájának köszönheti.

Intézményünk 1921-től 1929 júliusáig az Üllői úti Mária Terézia laktanya egy részében kapott helyet. Hamarosan kiépítette országos gyűjtőhálózatát, és megtalálta más hazai és külföldi társintézményekkel kapcsolatot. A múzeum végső otthona a budai várban levő Nándor-laktanya 1926 és 1929 között átépített, Vérmezőre néző szárnya lett. 1937. május 29-én a nagyközönség számára is megnyíltak a múzeum kapui: 36 kiállítótermében 1715 és 1937 közötti fegyvereket, harceszközöket s más hadtörténeti dokumentumokat mutattak be.

Magánszemélyektől, testületektől származó adományok, vásárlások, külföldi aukciós vételek révén a múzeum számos kiemelkedő, pl. 1848–49-es nemzeti ereklyével gazdagodott. A második világháború idején az épület és a gyűjtemény egyaránt óriási károkat szenvedett. Ma ismét régi szépségében látható az épület, s újra gazdag kiállítási anyaggal várja látogatóit. Elismertségének köszönhetően 1990-ben a Ludovika Múzeum anyagával, 1992-ben az oshawai magyar repüléstörténeti gyűjteménnyel, majd a torontói Magyar Királyi Fegyveres Erők Múzeuma anyagával és sok más egyéb relikviával gyarapodott.

Jelenlegi kiállításaink közül kiemelkedik az 1848–49. évi forradalom és szabadságharcot bemutató („*Fényesebb a láncnál...*”), amelynek rendezői nívódíjban részesültek, továbbá a millennium alkalmából készült, ezer év katonai jelképeit megjelenítő „*Kard és koszorú*” című kiállítás. Legfrissebb tárlatunk a „*Bajcsa-Vár / Weitschawar. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében*” (2004. január 31-ig).

A Hadtörténelmi Közlemények a Hadtörténeti Intézet és Múzeum negyedévente megjelenő tudományos folyóirata. Évi négy számban, közel ezer oldalon teszi közzé a magyar és a kapcsolódó egyetemes hadtörténelem új kutatási eredményeit.

A Hadtörténelmi Közleményeket a Magyar Tudományos Akadémia alapította 1888-ban. Kisebb megszakításokkal azóta folyamatosan fennáll, 2003-ban a 116. évfolyamába lép. Magyarország egyik legrégebbi társadalomtudományi orgánuma a

kezdetektől jelentős szerepet játszik a hazai (had)történetírás fejlődésében és a magyar hadtörténeti irodalom gazdagításában. A folyóiratot az alapítástól 1944-ig az MTA adta ki, 1910–1930 között a honvédelmi minisztérium anyagi támogatásával. A második világháború előtti időszakban az akadémia által megbízott kiváló hadtörténészek szerkesztették a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi (utóbb: Hadtörténeti) Bizottsága, mint szerkesztőbizottság, közreműködésével. Első szerkesztője Rónai-Horváth Jenő honvéd százados, később altábornagy, az MTA tiszteleti tagja volt, akit később Pilch Jenő ezredes, az MTA rendes tagja, majd Gyalóky Jenő ezredes, szintén az akadémia rendes tagja követett.

A Hadtörténelmi Közlemények kiadását az 1945–1953 közötti átmeneti szünetelést követően, 1954-ben a Hadtörténeti Intézet, majd a Hadtörténeti Intézet és Múzeum vette át. A folyóirat szerkesztését jelenleg Csákváry Ferenc főszerkesztő és Hausner Gábor őrnagy, felelős szerkesztő végzi. Munkájukat a régi hagyományokhoz híven tekintélyes szakemberekből álló szerkesztő bizottság segíti.

A szerkesztő bizottság tagjai: Balla Tibor, Bona Gábor, Czigány István, Diószegi István, Dombrády Lóránd, Hajdu Tibor, Hermann Róbert (a szerkesztő bizottság elnöke), Holló József Ferenc, Lenkefi Ferenc, Lugosi József, Pálffy Géza, Perjés Géza, Rainer M. János, Szakály Sándor, Szántó Mihály, Székely György, Urbán Aladár, Varga J. János, Veszprémy László és Zachar József.

A Hadtörténelmi Közlemények, hagyományos profilját, tematikáját (amelynek középpontjában az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, az első és a második világháború áll), rovatait és tudományos színvonalát megtartva mindinkább arra törekszik, hogy ösztönözze a szakmai vitákat és teret nyisson a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére számot tartható témáknak is.

A Szerkesztőség a Hadtörténeti Intézet és Múzeum épületének Kapisztrán tér felőli szárnyán található (Kapisztrán tér 2–4.). Telefon: 356-95-22/110; Fax: 214-66-05. Postacím: Hadtörténelmi

Közlemények Szerkesztősége, Budapest, Pf. 7., 1250. E-mail:
hk@mail.militaria.hu.

Szerkesztőségi fogadó órák: hétfő, szerda 10^h–15^h.

2. **Hadtörténeti Múzeum, Haditechnikai park
Kecel, Pintér Művek**
* 6737 Kecel, Rákóczi úti ipartelep
Információ a nyitva tartásról:
((78) 321-570; fax (78) 321-600;
e-mail: Pinter-m@elender.hu

3. **A Hadtörténeti Múzeum Szolnoki Repülőtechnikai
Szakgyűjteménye
(Légierő Múzeum) megtekinthető:**
* 5000 Szolnok, Kilián u. 1.
((56) 343-422/4812

4. **Monostori Erőd Hadkultúra Központ Kht.**
* 2900 Komárom, Pf. 18.
((34) 540-582; (34) 341-968
www.fort.monostor.hu

5. **HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR
The Archives of Military History**
* 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.
((36-1) 356-9258, 356-9522

A 80 éves intézmény közgyűjteményi tevékenysége mellett fontos közhivatali funkciókat is ellát, katonai szolgálattal kapcsolatos igazolásokat ad ki. Feladata a katonai múlt, a magyar hadtörténelem írásos emlékeinek gyűjtése, megőrzése és a kutatás számára használhatóvá tétele, folyamatosan átveszi – a HM HIM Központi Irattár közvetítésével – a katonai szervek levéltári megőrzésre kijelölt iratait. Őrzésében 13 fondőcsoportban jelenleg mintegy 6500 irat-folyóméternyi anyag van.

A kutatószolgálatot a történészek mellett helytörténet- és családkutatók is igénybe vehetik. A levéltár szívesen veszi – megveszi – a magánszemélyek tulajdonában lévő katonai vonatkozású iratokat.

6. HADTÖRTÉNETI INTÉZET

Institute of Military History

* 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.

((36-1) 356-9522

A Hadtörténeti Intézet jogelődjét, az irodalmi (hadtörténelmi) alcsoportot 1918-ban állították fel a Hadilevéltár részeként. Ebből alakult meg 1954-ben az önálló Hadtörténeti Intézet.

Feladata egykor – és ma is – a magyar és az egyetemes hadtörténelem eseményeinek feltárása, tudományos feldolgozása, a kutatási eredmények közzététele.

7. HADTÖRTÉNELMI TÉRKÉPTÁR

The Cartographic Collection of the Maproom of the Hungarian Institute and Museum of Military History

* 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.

((36-1) 356-9522

A Térképtár jelenlegi szervezeti formájában 1954-ben jött létre. Anyagának gerincét a bécsi Hadilevéltárból (*Kriegsarchiv*) az első világháború után a m. kir. Hadtörténelmi Levéltárba (később Hadilevéltár) került, Magyarországot megillető mintegy 50.000 darabból és a m. kir. Állami Térképészeti (később Honvéd Térképészeti Intézet) mintegy 60.000 darabból álló gyűjteménye alkotja.

Nagyságát tekintve a Hadtörténelmi Térképtár az ország legnagyobb ilyen jellegű közgyűjteménye, közel 500 000 egyedi és

sorozattérkép, atlasz, dombormű, szakkönyv, szakfolyóirat, légi fénykép stb. áll a kutatók rendelkezésére.

A térképektől fotó-, illetve fénymásolat készíthető, kivéve a kéziratos térképeket, amelyekről csak fotómásolat rendelhető.

8. HADTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

The Library of Military History

* 1014 Budapest, Kapisztrán tér 2-4.

(36-1) 212-0286

A Könyvtár 1920-ban létesült a Hadilevéltár és Múzeum részeként. Első székhelye az Országos Levéltár épületében volt és 80 esztendő története során több költözést is megélt. Többek között működött az Országos Tiszti Kaszinó épületében, majd később az Üllői úton, végül jelenlegi helyére 1957–59-ben költözött.

Állományának alapját nagyrészt a megszűnt helyőrségi könyvtár anyaga képezte, de természetesen kezdettől fogva vásárlások útján is gyarapodott. A két világháború közötti években meglehetősen zárt jellegű, de ma már szabadon látogatható gyűjtemény megközelítőleg 200.000 kötetből áll, legfontosabb részét a hadtörténelmi és hadtudományi munkák képezik. A Hadtörténeti Könyvtár jelentőségének elismerését mutatja, hogy a kulturális javak védelméről szóló 1997. évi törvény a 12 országos szakkönyvtár között említi.

A könyvtárba látogatók munkáját színvonalas bibliográfiák is segítik. Kölcsönözni csak az 1945 utáni, több példányban meglévő könyvekből lehet.

9. KÖZPONTI IRATTÁR

The Centrall File Department of the Institute and Museum of Military History

* 1027 Budapest, Feketesas u. 4.

(36-1) 212-4430

Az Irattár a Honvédelmi Minisztérium, a háttérintézmények és a Magyar Honvédség iratképző szerveitől átvett irattári és levéltári

értékű iratok tárolását, kezelését, rendezését végzi. Igazolásokat nyújt második világháborús katonai veszteségekről. Tájékoztat az elesettek, meghaltak nyughelyéről. Katonai szolgálattal összefüggő igazolásokat ad ki (kárpótláshoz, nyugdíjazáshoz stb.).

10. HADISÍRGONDOZÓ IRODA

* 1027 Bp., Feketesas u. 4.

((36-1) 315-1928